

Вітразі спогадів і документів

Ярослав Голобородько,

доктор філологічних наук, професор

Нині такий час, коли художня культура як ніколи потребує промоції. Причому не тільки в сенсі разової акції. Вона потребує промоції передусім у форматі системних кроків, що дасть змогу відчуті стабільність присутності культурних величин у практиці, ментальності соціумного життя. Книжка "Сторінки історії. Олесь Гончар" (видання друге, доповнене, перероблене; Дніпропетровськ: Пороги, 2008), авторами-упорядниками якої виступили І. Попова, Н. Олійник, А. Рудинська, водночас репрезентує й утврджує традиції ставлення на Дніпропетровщині, в Дніпропетровському університеті до одного з найпотужніших українських прозаїків другої половини ХХ століття, нагадуючи про те, що пам'ять є найорганічнішим складником і чинником культури.

Провідною інтонацією, якою проткана книжка, є піетет. Особливість ставлення до письменника відчувається у структурі, дусі, мові, тональності цієї студії. Піетет як засадничий принцип, як кредо вгадується й у назвах частин, що її склали, – "Слово до читача", "Олесь Гончар у бронзі", "Олесь Терентійович Гончар (1918 - 1995)", "Творчість", "Славетний випускник університету", "Спогади", "Гончарівські конференції і читання", "Поезія нашої душі Олесю Гончару", "Берегиня", "Закарбована мить життя". Літературознавчі підходи супроводжуються по-публіцистичному експресивними, ба навіть патетичними оцінками письменницької персоналії. Книжка характеризується синтезом документального фактажу й емоційного коментаря, сполученням фреймів публіцистичності та науковості.

Лейтмотивом книжки "Сторінки історії. Олесь Гончар" виступає аспект "письменник і Дніпропетровськ", у якому не тільки виділяється, а й переважає складник "Гончар і Дніпропетровський університет". Віхи життя, діяльності, образу письменника практично постійно подаються кризь призматику "дніпропетровського вектора". Регіоцентричний підхід є доволі актуальним на тлі й у контексті посилення культурних регіональних перспектив.

Значення цього вектора посилюється ще й тим, що, за віднайденою метричною книгою, "народився майбутній класик літератури в будинку на вулиці Петрозаводській, у Ломівці, що входила в адміністративний ареал міста Катеринослава (тепер Дніпропетровська). Народила Дніпропетровщина, а зростала Полтавщина. Так вже сталося в його напівсирітській долі", розповідає у властивій їй лірико-пісенній манері Леся Степовичка в частині "Спогади", додаючи: "Спасибі вам, дядьку Якове (Яків Гончар, дядько по матері - Я.Г.), що приїхали в Ломівку після Паски 1920-го й забрали племінника, не побоялися в лихоліття годувати зайвого рота. Взяли собі Сашка за сина замість померлої донечки Надійки... Спасибі вам, Якове Гавриловичу, що не полишили хлопця лихий мачусі на поталу, вписали в його метрики своє прізвище, зростили, підняли". Факт народження письменника в межах нинішнього Дніпропетровська неодноразово акцентується, виокремлюється в різних частинах книжки.

"Дніпропетровський вектор" у житті й творчій долі Олеся Гончара не лише студіюється науковцями, а й осмислюється тими, хто складав найближче оточення письменника або приятелював із ним. Характеризуючи внутрішню наповненість поняття "Дніпропетровщина" в почуттях, свідомості письменника, Валентина Гончар у частині "Берегиня" розмірковує: "Для Олеся Терентійовича це був куточок на землі, де спочивала його душа, де наступала розрядка від напруг моральних і творчих. Це, може, був поклик підсвідомий, що це його місце народження. Це була молодість. Це було відродження душі для нової творчої праці".

Книжку "Сторінки історії. Олесь Гончар" побудовано за принципом вітражів. Вона містить ксерокопії документів, листів, спогади, дослідницькі рефлексії, інтерв'ю, фоторепродукції, а також бібліографію досліджень, виконаних науковцями ДНУ. Серед учасників збірки — ректор ДНУ, академік Микола Поляков, письменниця Леся Степовичка, професор Нікель

Заверталюк, поет Віктор Корж та ін. У задумі, мовистилі, проблематиці книжки поєднано публіцистичне, мемуарне, літературознавче, есейне, культурологічне начала.

До найцінніших "сторінок історії", оприлюднених у книжці, належать спогади тих, хто безпосередньо або доволі тісно спілкувався з Олесем Гончаром. У розповідях цих людей є оті штрихи, нюанси, оті родзинки, що дозволяють побачити гранично реальний, "живий" образ Гончара-людини, виокремити ті деталі, риси письменника, що, можливо, лише їм вкарбувалися в пам'ять.

Доцент М. Калиниченко, яка тільки розпочинала викладацьку діяльність, коли Гончар закінчував Дніпропетровський університет, у частині "Спогади" окреслює постать "молодого стрункого Олеся, який чіткою, впевненою ходюю (у куртці, поверх якої через ліве плече була перекинута планшетка), неквапливо йшов довгим коридором другого поверху університетського корпусу на Шевченківській, 59, де розташовувався філологічний факультет". Згадує М. Калиниченко і той період, коли письменника "залишили на рік стажистом-асистентом" при університеті й він працював над своїм першим романом, а також свої зустрічі з ним: "1946/47 навчального року ми бачили О.Т. Гончара на засіданнях кафедри. Моя "історична" заслуга полягала в тому, що я просила завідувача кафедри не відривати Олеся від творчої роботи викликами на засідання, де затверджувалися трафаретні робочі плани, що їх час від часу треба було писати. Тоді мені легко було написати не лише свій план, а й для Олеся: там, де в моєму плані писалося "лекції, практичні заняття", в Олесевому треба було написати "творча робота". Усе це було узгоджено з І.К. Чаплею. Коли ж Олесь заходив до кафедри, то він говорив дуже коротко: "Я Вам вдячний". Вигадувати чогось пишнішого я не буду, бо для мене й ці звичайні слова подяки були найвищою нагородою...". Такі спогади, безперечно, додають нового фактажу до аспекту "Гончар і Дніпропетровськ", до мотиву-складника "Гончар і університет".

Енергетика "живого портрету" Гончара відчутна також і в інтерв'ю Віктора Коржа, поета і доцента ДНУ, в якому він розповів про знайомство з класиком у період його беззаперечної слави: "У 1963 році газета "Прапор юності" (дніпропетровська молодіжка - Я.Ю.) проводила семінар молодих літераторів. З'їхалися письменники з усієї України. І сам Олесь Терентійович. Тоді я побачив його вперше. Молодий (було йому всього 45 років, та виглядав він значно молодшим), ошатно вдягнений, у модній на той час чорній шерстяній сорочці, з лауреатською медаллю на ній, загадково усміхнений, з примружено-проникливим поглядом зірких очей. Я так і прикипів очима до нього, не вірилося, що бачу його, автора хрестоматійного роману "Прапорonoсці", яким чарувався ще в школі. Сидів, мов заворожений, слухаючи його вступ, боявся пропустити бодай слово". Незамінність спогадів у тому, що вони можуть нести інформацію, яка через різні обставини залишається недоступною іншим сучасникам або джерелам. Якби автори-упорядники зібрали спогади ширшого кола людей про Гончара, то їхня праця від цього на порядок, то й на два виграла б.

Книга "Сторінки історії. Олесь Гончар", безсумнівно, має риси студії та промоакції культури, хоча все ж таки є своєрідним меморіалом. Меморіалом письменнику і людині. У ній чимало місця відведено тому, як пам'ять про класика української прози другої половини ХХ століття зберігається у стінах його рідного університету. Окремі частини відводяться історії Гончарівських конференцій та читань у Дніпропетровському університеті, а також віршам, присвяченим митцеві. Ця книжка виконує, можливо, найважливішу духотворну місію - зберігає пам'ять і закликає до цього. Закликає до збереження пам'яті про письменника, який був і залишається одним із символів людинолюбства, гуманістичної свідомості в українському буттєвому просторі ХХ століття.